

Олександр Неприцький,
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри всесвітньої історії
Вінницького державного педагогічного університету
ім. Михайла Коцюбинського

“М’яка” безпека України в контексті розширення НАТО і ЄС на Схід

Питання безпеки у ХХІ столітті набули нових обрисів, що характеризуються зниженням ролі прямої військової загрози і заміною її асиметричними загрозами та відповідями на них, розмиттям меж зовнішньої та внутрішньої безпеки. У Східній Європі, на перетині мусульманської, західноєвропейської та євразійської цивілізацій, знаходиться кілька зон потенційного вибуху традиційних конфліктів та їх сучасних асиметричних форм. Тому державам необхідно дбати про захист від них, вдаючись до кроків мілітарного, економічного і політичного характеру.

Зазначені зміни знайшли своє відображення в державних оборонних парадигмах ХХІ століття: "Сутність змін у нашому середовищі безпеки полягає в перенесенні акценту з класичних загроз (збройне втручання), значення котрих зменшується, на нетипові загрози, джерелом яких стають складні для визначення позадержавні об’єкти. Ці загрози можуть торкатися безпеки наших громадян, важливих для нормального функціонування держави об’єктів та служб. Вони вимагають особливої уваги" [1]. Тому досить актуальним стає питання "м’якої" безпеки і сил, що здатні її підтримувати.

Пошук таких сил відбувається виходячи з нового розуміння міждержавної та міжнародної співпраці, де розвиток глобалізації економіки, транспортних засобів, єдиної системи зв’язку через Інтернет та доступності супутникових і стільникових телефонів вимагає об’єднання зусиль держав та народів у боротьбі з викликами безпеці.

Ми спробуємо визначити наскільки приєднання України до НАТО може вплинути на формування захисту проти нових форм боротьби в сучасному світі, розвиток української економіки і створення, у цілому, зони "м’якої" безпеки на Сході Європи.

Для України теоретично існують два альтернативні шляхи інтеграції: Європейський Союз і НАТО або ж ЄЕП і Ташкентський договір. Останній шлях, на наше переконання, не відповідає інтересам України. Тож далі розглянемо можливості включення Східної Європи в Західну інтеграційну систему та збереження миру і стабільності в її межах.

Традиційно склалася думка, що НАТО опікується воєнними формами „твердої” безпеки, а ЄС творить зону "м’якої" безпеки шляхом налагодження стабільної економічної, політичної, соціальної ситуації. Проте, для того щоб успішно розбудувати господарство, перш за все, потрібно існувати. А проблему фізичного існування середньої держави¹ (якою є Україна) та її народу вирішує потужний воєнний союз. Справді, сучасний стан розбудови воєнних сил Європейського Союзу в рамках Спільної Політики Безпеки і Оборони є занадто слабким для протистояння можливим та уявним воєнним загрозам у регіоні. "Нові суто європейські політичні та воєнно-політичні структури (підрозділи Європейських Сил Швидкого Реагування в рамках ЄС/ЗЄС та "Єврокорпус") ще не здатні істотно вплинути на домінування НАТО у воєнно-політичній сфері європейської (а тим паче євроатлантичної) безпеки" [2].

"У сфері безпеки найбільш ефективною організацією, яка довела свою дієздатність в класичних проявах безпеки, є НАТО. Жодна інша організація ефективнішою у воєнній сфері не виявилася. Ні Ташкентський договір не став серйозною організацією, ні ГУУАМ так і не зумів дійти до військової складової <...> НАТО показала свою дієздатність в якості превентивного, стримуючого механізму, а в разі потреби – як можлива військова сила..." [3]. Загалом, переважна більшість українських аналітиків стверджує, що Україна зможе реально здійснити свою безпеку, лише набувши статусу члена НАТО [4].

До того ж мусимо зазначити, що членство в НАТО фактично є пропуском до Європейського Союзу. Адже нестабільна держава, здатна зазнати зовнішньої агресії, не потрібна ЄС, який не має достатніх власних військових потужностей і в питаннях оборони та "жорсткої" безпеки продовжує спиратися на НАТО. Понад те, економіка України навіть без вступу до ЄС може бути привабливою для інвесторів за умови стабільного політичного та економічного курсу держави і максимального захисту від зовнішніх руйнівних чинників. Країна – член Північноатлантичного альянсу, без сумніву, користуватиметься такою довірою.

У світлі останніх подій (від терористичної атаки вересня 2001 року до "помаранчевої революції" осені-зими 2004 року) НАТО і Європейський Союз відчували потребу створення нової політики стосовно східноєвропейських країн – України, Молдови та Білорусі. Названі держави поступово постали як регіон, виокремлений із пострадянського простору, і ще у 2003 р. дістали назву вже не "найближче прикордоння Росії", а "нові західні незалежні держави" [5] ("західні" відносно Росії).

Після останнього розширення Європейського Союзу і НАТО на Схід утворився безпосередній кордон цих організацій із Україною. Відтак змінилася ситуація на сході Європи, що привернуло увагу Євросоюзу і Північноатлантичного блоку до окремих пострадянських держав. Традиційний підхід "Russia first" став поступатися своїм монопольним становищем у ставленні членів ЄС та НАТО до республік колишнього СРСР.

Україні необхідно скористатися нинішнім політичним моментом і закріпити за собою належне місце в євроатлантичному просторі. Провідною країною НАТО до сьогодні залишаються Сполучені Штати Америки. Складні стосунки України із США від середини 90-х років та ставка Вашингтону на Росію ще від часів розпаду Радянського Союзу серйозно ускладнювали виконання органічно посталою перед Києвом завдання поширення НАТО на територію України. У квітні 1996 р. Генеральний секретар НАТО Хавьер Солана заявив, що Україна "покликана відігравати абсолютно унікальну роль у забезпеченні стабільності в Європі", чим висловив загальну для Північноатлантичного альянсу думку. Україна пов'язувалася з поняттями "ключовий елемент", "стрижень"; "в українській незалежності вбачали передумову партнерства між Заходом і пострадянською, постімперською Російською Федерацією" [6]. Як бачимо, Україні надавалася роль "посередньої" держави "між і між", а не країни Альянсу. Хоч Україна першою в СНД стала членом програми "Партнерство заради миру", її роль у геополітичній концепції регіону, що розроблялася і втілювалася донедавна Сполученими Штатами, применшувалася. Якщо у стратегіях національної безпеки США за Буша-старшого і Клінтона Україна згадувалася поряд із Росією та іншими країнами регіону, то у стратегії Буша-молодшого про неї навіть не йшлося [7].

Рада атлантичного партнерства та програма "Партнерство заради миру", що передбачають співпрацю НАТО у сфері безпеки з країнами, що не є кандидатами на членство в Альянсі, не можуть забезпечити мир, стабільність і безпеку окремих держав у регіоні, оскільки навіть не декларують такої мети, не кажучи вже про вироблення конкретних механізмів. Тому для забезпечення миру і стабільності в регіоні необхідно добиватися отримання Україною повноправного членства в Північноатлантичному альянсі.

Ситуація на сході Європи, попри все, є динамічною, що проявляється, серед іншого, у посиленні воєнної присутності НАТО навколо РФ (Кавказ, Середня Азія, Прибалтика, а сьогодні на черзі й Україна), в тих зонах, що декілька років тому ще визначалися як території ексклюзивного впливу Росії.

Тож незважаючи на деструктивну роль, яку відіграли США в зовнішньополітичних позиціях України 90-х років ХХ-го та на початку ХХІ ст., Києву доцільно продовжувати і навіть активізувати підтримку Сполучених Штатів (як провідної країни НАТО) у їх зовнішньополітичних прагненнях, зокрема у війні проти "світового тероризму" задля отримання необхідних здобутків у власній геополітичній стратегії. Яскравим прикладом тут може слугувати польсько-американське співробітництво, яке винесло Варшаву на гребінь подій європейського і світового масштабу.

Співпраця України з Польщею у спільному військовому патрулюванні в Косово та Іраку також дала

свої результати в питаннях політико-економічного характеру, де рішення безпосередньо залежали від Сполучених Штатів Америки. Наприклад, 27 лютого 2004 р. було скасовано санкції FATF і вирішено виключити Україну зі списку країн, що не співпрацюють у боротьбі з відмиванням брудних грошей (вона внесена до списку у вересні 2001 р.). Бюро з питань протидії фінансовим злочинам при Міністерстві фінансів США (Financial Crimes Enforcement Network – FinCEN) дата відкликала повідомлення щодо застосування режиму посиленого моніторингу до операцій з участю українських фінансових установ, яке діяло протягом двох років. Аналогічно до FinCEN у березні 2004 р. вчинили Канада і Велика Британія.

Вступ України до НАТО прискорить становлення її статус-кво у східноєвропейському регіоні й значною мірою покращить стабільність соціально-економічної і політичної ситуації в країні. Щоправда, такий розвиток подій може призвести до усталення протистояння на кордоні "НАТО – Ташкентський договір". Однак, на думку автора, усунення зони "вакууму безпеки" і встановлення навіть зазначеного??? статус-кво відповідає політичним та економічним інтересам України значно більше, ніж невизначена ситуація і постійний ризик непередбачуваних змін.

Більшість асиметричних загроз, що вбачаються для ЄС і НАТО зі Сходу, мають неєвропейське походження. Україна є лише транзитною територією для нелегальної міграції, контрабанди тощо. Тому залучення нашої країни до вирішення проблем усебічної багатопланової системи безпеки на сході Європи розширить зону воєнного контролю Альянсу й органічно формуватиме середовище культурної, антитерористичної, кібернетичної, лінгвістичної та інших видів "м'якої" безпеки в регіоні.

1. Strategia bezpiecze?stwa narodowego Rzeczpospolitej Polski. Art.1.
2. Мишин А. Отношения Украина – НАТО: проблемы и перспективы / Конференция „Итоги Пражского саммита. Новый этап сотрудничества между Россией и Западом – совпадение интересов и старые противоречия». Великий Новгород, 7–8 декабря 2002 г. С. 42–48.
3. Гриценко А. Загрози для України мають переважно внутрішній характер // "Наша газета + ", №26(167), 12 липня 2002 р.
4. Див.: Пархоменко Н. Аналіз вибраних українських публікацій з проблем безпеки 2001 року // Нова безпека. № 1. Грудень 2001. С. 45–58.
5. Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Brussels, 11.03.2003, COM(2003) 104 final.
6. Щерр Дж. Украина в системе европейской безопасности / Конференция „Пошук моделі взаємовідносин України і Російської Федерації в євроатлантичному вимірі”. Київ, 24–25 лютого 2003 р. – без нумерації сторінок.
7. Гончаренко О. Чорноморсько-каспійський регіон у системі європейської та глобальної безпеки // Розширена Європа та виклики безпеці у Чорноморсько-Каспійському регіоні: Збірка статей на основі матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2003 / Національний інститут проблем міжнародної безпеки, Фонд Фрідріха Еберта. К., 2003. С. 26–30.